

УКРАЇНА

Оцінка вразливостей в місцях тимчасового проживання ВПО

Резюме дослідження

Грудень, 2024

Контекст і методологія

Розпочата Росією повномасштабна війна проти України у лютому 2022 року спричинила масове переміщення населення, що призвело до негайного створення близько 7 000 місць тимчасового проживання (МТП), що функціонували в якості тимчасового притулку. Ці МТП були створені як негайне короткострокове рішення для людей, які змушені були залишати свої домівки в перші тижні війни. З часом, коли ситуація з переміщенням стабілізувалася, більшість закладів, на основі яких були створені МТП, повернулася до своїх початкових функцій. Однак **близько 25% залишаються діючими і, незважаючи на погану інфраструктуру та житлові умови, продовжують приймати переміщених осіб на довготривалий період.** Станом на лютий 2025 року приблизно 77 447 внутрішньо переміщених осіб проживають у близько 1 600 МТП по всій Україні. Значна частина ВПО перебуває там понад два роки та продовжує вважати МТП своїм єдиним варіантом житла у середньостроковій перспективі. **Вісімдесят чотири відсотки домогосподарств заявили, що планують залишатися в МТП протягом наступних 12 місяців,** тоді як лише 6% мали намір переїхати в орендоване житло.

Люди, які проживають у МТП, є непропорційно вразливими порівняно як з іншими ВПО, так і з населенням України загалом. У МТП проживає велика кількість літніх людей, осіб з інвалідністю та хронічними захворюваннями, а також людей із вкрай низькими доходами. Ці фактори ризику часто поєднуються як на рівні окремих осіб, так і домогосподарств, створюючи складні ситуації вразливості, що суттєво перешкоджають самостійності ВПО у пошуку рішень та часто призводять до потреби надання переміщеному населенню в МТП значної зовнішньої підтримки. Ситуація цих людей часто погіршується умовами в МТП, які не призначені для довготривалого проживання. Близько третини активних МТП розташовані у нежитлових будівлях, а **більшість центрів не відповідають мінімальним стандартам, встановленим Урядом України,** особливо щодо житлового простору в особистих та спільних приміщеннях, приватності, достатньої кількості меблів і обладнання, належної кількості санвузлів та інфраструктури для людей з обмеженою мобільністю.

З огляду на ці проблеми, **кластери СССМ та Захисту звернулися до Ініціативи REACH із запитом на проведення детальної оцінки вразливості у МТП.** Оцінка мала на меті надати детальну інформацію про профілі вразливості мешканців, їхні специфічні потреби та виклики, а також їхній доступ до довгострокових рішень у приймаючих громадах. Отримані результати мають допомогти організаціям в сфері гуманітарного реагування та раннього відновлення, державним установам та місцевій владі розробити кращу підтримку для мешканців МТП та працювати над пошуком довгострокових рішень. Дослідження базувалося на змішаному методі збору даних, що поєднував кількісні та якісні підходи. Кількісне опитування включало 4 083 інтерв'ю з домогосподарствами у 489 МТП, проведене у липні 2024 року. Додатково були проведені 13 інтерв'ю з ключовими інформантами, включаючи менеджерів центрів, місцеву владу та представників НУО, а також 12 фокус-груп із ВПО, які проживають у цих центрах.

Ключові результати

Перетин вразливостей, пов'язаних з віком та інвалідністю

- **ВПО в МТП мають високий рівень вразливості, оскільки серед них переважають люди похилого віку, особи з інвалідністю та іншими проблемами зі здоров'ям.** У місцях тимчасового проживання проживає непропорційно велика кількість людей похилого віку: 29% мешканців були старше 60 років (порівняно з 20% по країні)¹, більшість з яких (72%) - жінки. Те саме стосується інвалідності та хронічних захворювань: 36% домогосподарств повідомили, що в них є принаймні одна людина з інвалідністю (порівняно з 29% по країні), а 44% мешканців повідомили, що мають хронічні захворювання. Проблеми з психічним здоров'ям також були поширеними: 54% ВПО повідомили, що регулярно відчувають тривогу або депресію.²
- **Домогосподарства, що повністю склалися з людей похилого віку, які становили майже третину (32%) усіх домогосподарств у місцях тимчасового проживання, були одними з найбільш вразливих, часто маючи справу з перетином різних форм вразливостей та значні потреби в медичній допомозі.** У 40% цих домогосподарствах був хоча б один член з інвалідністю та у 73% - хоча б один член з хронічними захворюваннями.
- **З огляду на специфічні проблеми літніх людей мешканці МТП найчастіше зверталися за отриманням медичних послуг: 62% респондентів повідомили, що хоча б один раз потребували медичної допомоги протягом трьох місяців перед збором даних.** Ці послуги, як правило, були наявні та доступні – лише 4% респондентів повідомили, що не змогли отримати доступ до медичних послуг, в основному через їхню вартість та віддаленість медичних установ. Однак ключові інформанти згадали недостатність надання спеціалізованих медичних послуг, зокрема геріатричної та паліативної допомоги. У цьому контексті 9% усіх домогосподарств в МТП також повідомили про потребу в спеціалізованих послугах з догляду на дому.

Специфічні потреби домогосподарств з дітьми

- **Домогосподарства з дітьми, часто очолювані одинокими жінками, становили майже 25% усіх домогосподарств в МТП і часто були одними з найбільш економічно вразливих.** Майже кожне п'яте (19%) з цих домогосподарств мало дохід на одну особу нижче прожиткового мінімуму у 2 920 грн, порівняно з 10% серед усіх мешканців МТП. Сорок вісім відсотків домогосподарств з дітьми були неповними сім'ями, більшість з яких очолювали жінки. Для багатьох неповних домогосподарств

¹¹ Усі порівняння із загальним населенням України в цьому звіті базуються на даних Мультисекторальної оцінки потреб України (MSNA), проведеної в травні-липні 2024 року. MSNA - це національне репрезентативне опитування домогосподарств, яке збирає дані про демографічні та секторальні гуманітарні потреби з метою надання інформації для планування та визначення пріоритетів гуманітарної допомоги в Україні. [Набір даних](#) і [частотні таблиці](#) доступні на ресурсному центрі ІМПАСТ.

² Дані про інвалідність та проблеми психічного здоров'я були зібрані за допомогою інструменту Вашингтонської групи Short Set - Enhanced. Це широко використовуваний і визнаний на міжнародному рівні набір запитань щодо функціонування особистості, спеціально розроблений для збору даних про інвалідність під час переписів та опитувань населення, з додатковими запитаннями щодо депресії та тривоги: <https://www.washingtongroup-disability.com/question-sets/wg-short-set-on-functioning-enhanced-wg-ss-enhanced/>

поєднання роботи та догляду за дітьми залишалося значним викликом, що ускладнювало досягнення ними фінансової незалежності. Серед безробітних працездатного віку жінки частіше повідомляли, що обов'язки з догляду за дітьми заважали їм отримувати доступ до можливостей працевлаштування.

- **Значна частина дітей в МТП мали проблеми з навчанням через погані умови проживання, особливо враховуючи те, що багато з них навчаються онлайн.** Сорок два відсотки дітей у МТП навчалися онлайн, а дев'ять відсотків - у змішаному форматі. Багато дітей на дистанційному або змішаному навчанні, як повідомлялося, стикалися з такими проблемами в навчанні, як ненадійний інтернет (52%), відсутність тихого місця для навчання (21%) і брак відповідного обладнання (16%). Крім того, близько третини (34%) дітей у МТП навчалися дистанційно в школах, розташованих у місцях їхнього проживання до переміщення.

Засоби до існування та економічна вразливість

- **Рівень зайнятості серед мешканців МТП працездатного віку був значно нижчим, ніж серед ВПО та населення України в цілому.** Сорок сім відсотків мешканців МТП у віці 18-64 років повідомили, що вони працюють, порівняно з 64% серед ВПО загалом та 72% серед населення України в цілому.³ Демографічний профіль осіб працездатного віку, які проживають у МТП, також має більший перекид у бік жінок порівняно із загальним населенням України. Крім того, люди працездатного віку становлять меншу частку населення МТП (51%) порівняно із загальним населенням (61%).
- **Рівень зайнятості населення працездатного віку в МТП значно знизився порівняно з ситуацією до переміщення.** Загалом, 47% мешканців працездатного віку, які проживають у МТП, повідомили, що мали роботу, порівняно з 64% до переміщення. Найбільше втратили роботу ВПО з інвалідністю (з 42% до переміщення до 18% на момент збору даних), ВПО з хронічними захворюваннями (з 59% до 34%) та ВПО, які проживають у сільській місцевості (з 64% до 40%).
- **Безробітні ВПО становили 33% серед мешканців МТП порівняно з 23% серед ВПО загалом.** Серед працездатних мешканців МТП, які були не були зайняті станом на період збору даних, лише третина активно шукали роботу (аналогічні показники були зафіксовані серед ВПО в цілому).
- **Основними перешкодами для пошуку роботи, про які повідомили ті, хто не шукав роботу, були обов'язки по догляду за хворими (41%) та інвалідність (33%).** Примітно, що лише невелика частина респондентів повідомила про проблеми, пов'язані з психічним здоров'ям (5%), бо невпевненість у тому, що вони залишаться в нинішньому населеному пункті (4%). Ці результати підважують поширений наратив

³ MSNA, 2024.

про те, що ВПО, які проживають у МТП, не беруть участі у працевлаштуванні через свій емоційний стан або через те, що живуть у тривалій невизначеності.⁴

- **Близько чверті (23%) домогосподарств повідомили, що вдаються до ряду стратегій адаптації, щоби компенсувати нестачу ресурсів для покриття поточних витрат.** Найпоширенішими з таких стратегій були використання заощаджень або споживання запасів (12%) та зменшення необхідних витрат на охорону здоров'я (8%).
- **Десять відсотків домогосподарств в МТП мали дохід нижче прожиткового мінімуму в 2 920 грн на особу,** встановленого Міністерством соціальної політики. Це було особливо поширено серед тих, хто перемістився на термін менше трьох місяців (28%), домогосподарств з однієї особи (19%) та сімей з дітьми (19%).

Доступ до соціального захисту та гуманітарної допомоги

- **ВПО в МТП частіше повідомляли про соціальні виплати, ніж про оплачувану роботу як джерело доходу.** Мешканці МТП частіше повідомляли, що отримують допомогу ВПО, ніж ВПО в цілому (76% проти 52%). Це також стосувалося інших державних соціальних виплат (65% проти 28%), а також пенсій (51% проти 33%). Для порівняння, лише 33% ВПО в МТП повідомили, що мають оплачувану роботу як джерело доходу, порівняно з 58% серед загальної кількості ВПО.
- **Близько третини мешканців МТП (29%) повідомили про припинення виплат допомоги ВПО після внесення змін до Постанови № 332 у березні 2024 року,** які звузили критерії отримання таких виплат, зосередивши їх на більш вразливих групах населення.⁵ Враховуючи вищий рівень вразливості мешканців МТП, а отже, і право на продовження виплат, вони втрачали ці виплати значно рідше, ніж ВПО загалом (39%).
- **Згідно з відповідями респондентів, обсяг гуманітарної допомоги в МТП був обмеженим і складався переважно з допомоги в натуральній формі, як-от продукти харчування та непродовольчі товари.** Дві третини (66%) домогосподарств у місцях тимчасового проживання повідомили, що отримували гуманітарну допомогу протягом шести місяців, що передували збору даних. Серед тих, хто отримував допомогу, найпоширенішими формами були продукти харчування (55%), медикаменти (16%) та одяг (19%)
- **Домогосподарства в МТП у центральних областях України рідше повідомляли про отримання будь-якої допомоги (44%), ніж домогосподарства на Сході (79%), Півдні (77%) та Півночі (76%).** Водночас не було виявлено кореляції між

⁴ Наприклад, IMPACT Initiatives, *Довгострокові рішення для людей в МТП. Огляд та рекомендації* (2024), с. 11: https://repository.impact-initiatives.org/document/impact/ec8f5807/REACH_CCCM_DS_Report_UKR.pdf

⁵ До березня 2024 року допомога ВПО була загальною виплатою, яку отримували всі особи, що мали дійсну реєстрацію ВПО, з деякими винятками, запровадженими в грудні 2023 року щодо наявності майна та реєстрації зайнятості. Постанова 332 запровадила низку додаткових критеріїв, пов'язаних із критеріями вразливості, рівнем доходу та зайнятості. Залежно від їхнього статусу, деяким ВПО виплати були автоматично скасовані, деяким – автоматично поновлені, а інші повинні були подати повторну заяву на отримання допомоги. Станом на вересень 2024 року приблизно 39% ВПО по всій Україні повідомили про втрату доступу до цих виплат. Матриця відстеження переміщення МОМ, *Оновлення виплати для ВПО: вплив законодавчих змін, запроваджених у березні 2024 року, на внутрішньо переміщене населення України:* <https://dtm.iom.int/es/reports/ukraine-onovlennya-viplati-dlya-vpo-vpliv-zakonodavchikh-zmin-zaprovadzenikh-u-berezni>

вразливістю та ймовірністю отримання гуманітарної допомоги. Домогосподарства з нижчим рівнем доходу або з членами з інвалідністю чи хронічними захворюваннями не були більш або менш схильні повідомляти про отримання допомоги. Це означає, що необхідно ретельно переглянути адресність допомоги, яка спрямовується в МТП, оскільки, судячи з отриманих даних, вона базується більше на географічному принципі, ніж на потребах.

Особливості проживання в МТП у сільській місцевості

- **Доступ до зайнятості та засобів до існування був більш ускладнений у сільській місцевості, де проживає 19% мешканців МТП.** Рівень зайнятості серед населення МТП працездатного віку в сільській місцевості (40%) був нижчим, ніж у містах (48%). Ті, хто шукав роботу в сільській місцевості, частіше вказували на відсутність можливостей працевлаштування (64%), ніж ті, хто шукав роботу в містах (42%). В МТП у сільській місцевості також проживала більша кількість домогосподарств із доходом на одну особу нижче прожиткового мінімуму (14%) порівняно з мешканцями міст (9%).
- **Доступ до охорони здоров'я та адміністративних послуг також був більш складним для мешканців сільських громад.** Дев'ять відсотків респондентів у сільських МТП повідомили про проблеми з доступом до медичних закладів порівняно з лише 3% у міських поселеннях, причому найбільш поширеною проблемою була відсутність медичних закладів. Аналогічно, 32% домогосподарств в МТП у сільській місцевості повідомили про труднощі з доступом до адміністративних або юридичних послуг порівняно з 20% у містах.